

... Dulkes nužėrus

SOVIETŲ SAJUNGOS ŽURNALISTŲ DELEGACIJOS VIZITAS Į SUOMIJĄ IR BALTIJOS ŠALIS 1937 METAIS: DELEGACIJOS VADOVO BORISO MICHAILOVO PRANEŠIMAS STALINUI IR MOLOTOVUI

Zenonas Butkus, Magnus Ilmjärv

Spausdinamas SSRS žurnalistų delegacijos vadovo B. Michailovo pranešimas Stalinui ir Molotovui apie 1937 m. liepos 19–rugpjūčio 10 d. vizitą Suomijoje, Estijoje, Latvijoje bei Lietuvoje, surastas Rusijos valstybiniame socialinės ir politinės istorijos archyve, Molotovo fonde (f. 82, ap. 2, b. 1020, l. 4–16). Skelbiamas dokumentas gali atrodyti perdėm propagandinis, pripampęs klasių kovos, apskritai marksistinės frazeologijos klišių. Tačiau tai autentiškas liudijimas apie aukščiausiuose Sovietų valdžios sluoksniuose formuojamą požiūrį į Baltijos šalis, kurių likimui tas požiūris po gerų poros metų tapo ypač svarbus. Nepaisant minėtų klišių, skelbiamas šaltinis taip pat atspindi šių šalių vidaus bei tarptautinę padėtį. Pats vizitas irgi nebuvo vien paprastas kultūrinių ryšių faktas, bet tarptautinės politikos sumetimais motyvuota akcija, kuri istoriniuose darbuose dar netirta.

Kokia buvo šio vizito priešistorė ir jį paskatinusios istorinės aplinkybės? Oficialiai teigta, kad B. Michailovo vadovaujamos delegacijos išvyka buvo atsakomasis vizitas į Suomijos ir Baltijos šalių žurnalistų 1934 m. vykusią trijų savaičių kelionę po Sovietų Sąjungą. Kad į panašų vizitą

atsakyta tik po trejų metų ir kad jis vyko būtent 1937 m., gal pirmiausia rodytų tai, jog šiuo vizitu SSRS bandė pademonstruoti, kad šalies viduje intensyvėjantis teroras, masinės represijos nemenkina jos tarptautinio prestižo, netrikdo užsienio politikos, nebloginą jos santykių su kaimynais ir ji, jau brėkštančio karo akivaizdoje, gali tęsti taikos politiką.

Aišku, SSRS skelbiama taikos politika, tarptautinių ryšių stiprinimas nebuvo atsietas nuo pasiruošimo karui. 1925 m. Stalinas, kalbėdamas RKP (b) CK plenume, pabrėžė, kad jau po kelerių metų karas gali tapti „neišvengiamybe“¹. „Bet jeigu karas prasidės, tai mums neteks sėdėti sudėjus rankas, – toliau įžvalgiai dėstė kylanti Sovietų žvaigždė, – mums teks išstoti, bet išstoti paskutiniams. Ir išstosime mes tam, kad mestume sprendžiamąjį svarstį į svarstyklių lėkštę, svarstį, kuris galėtų nusverti.“²

Taigi, SSRS vadovybė ne tik numatė karą, bet ir turėjo aiškų dalyvavimo jame planą. Iš artėjančio karo perspektyvos Baltijos šalys jai atrodė kaip labai svarbus regi-

¹ *Stalinas J. V. Raštai*, t. 7, Vilnius, 1950, p. 13.

² Ten pat, p. 13–14.

onas, galintis tapti kitų valstybių, pirmiausia Vokietijos ekspansijos placdarmu. Patys Sovietai norėjo jame stiprinti savo įtaką ir per jį tą įtaką plėsti toliau į Vakarus. Todėl jie pirmiausia stengėsi surinkti apie Baltijos regioną kuo išsamesnę informaciją. Būtent žurnalistų vizitas turėjo suteikti tokių žinių, kurių negalima buvo gauti jokiais oficialiais diplomatiniais kanalais. Jo metu labiausiai norėta apčiuopti inteligentijos, kitų gyventojų sluoksnių nuotaikas ir numatyti, kokia linkme jos pasisuktų kilus karui. Neatsitiktinai B. Michailovas savo pranešimą Stalinui ir Molotovui baigė tokia išvada: „Klausimą, ar karo atveju Baltijos šalis seks paskui vokiečių fašizmą, lems, be abejo, minios. Šiuo požiūriu padėtis mums, bent trijose Baltijos šalyse, yra palanki. Būtina stiprinti darbą didinant kultūrinę bei politinę SSRS įtaką šiose šalyse.“

Tas darbas, niekad nebuvęs nustumtas į šoną, imtas stiprinti po to, kai Vokietija, 1933 m. atėjęs į valdžią naciams, ėmė labiau puoselėti ekspansines idėjas, be kita ko, nukreiptas ir šiaurycių kryptimi. Sovietai jokiū būdu čia nesiruošė savo pozicijų užleisti, maža to, mėgino apčiuopti, apibrėžti savo įtakos zonas. Į jas, be abejonės, turėjo patekti Rytų Pabaltijys. Faktiškai aukščiausias SSRS valdžios organas – politbiuras – 1934 m. sausio 17 d. svarstė Užsienio reikalų liaudies komisariato (URLK) parengtą veiksmų planą „Politinės priemonės Baltijos šalyse“ (prie šių šalių buvo priskirta ir Suomija). Tą pačią dieną patvirtinęs šį planą politbiuras nusprendė į Maskvą pakviesti Baltijos šalių užsienio reikalų ministrus, kariuomenių štabų viršininkus, politinių partijų veikėjus, kitus įtakingus asmenis. Ekonominių priemonių dalyje buvo nutarta 1934 m. pirmajame ketvirtyje kiekvienai Baltijos valstybei duoti užsakymų už 200 000 aukso rublių. Kultūrinių ryšių

stiprinimo srityje politbiuras numatė organizuoti abipusius menininkų, mokslininkų, žurnalistų vizitus, knygų ir meno darbų parodas bei kitas priemones³.

Didesnė šio plano dalis buvo įgyvendinta. Jau minėta, kad Baltijos šalių žurnalistai 1934 m. lankėsi Sovietų Sąjungoje. Tų pačių metų liepos 28–29 d. joje viešėjo Estijos užsienio reikalų ministras Julius Seljama (Seljamaa), rugpjūčio 1–5 d. Lietuvos užsienio reikalų ministras Stasys Lozoraitis, 1937 m. birželio 15–22 d. Latvijos užsienio reikalų ministras Vilhelmas Munteris. Susitikime su V. Munteriu dalyvavo pats Stalinas. 1936 m. Maskvoje taip pat lankėsi Lietuvos, Latvijos ir Estijos kariuomenių štabų viršininkai Jonas Černius, Martinas Hartmanis, Nikolajus Rekas (Reek). Su atsakomuoju vizitu 1937 m. vasario 15–26 d. po Lietuvą, Latviją ir Estiją keliavo SSRS Generalinio štabo viršininkas maršalas Aleksandras Jegorovas⁴.

Tačiau tuo pat metu Baltijos šalys stiprino ryšius ne tik su SSRS, bet ir su kitomis valstybėmis, stengėsi išlaikyti tarptautinės orientacijos pusiausvyrą. Iš viso Lietuva, Latvija ir Estija, 1934 m. pasirašiusios Baltijos antantės sutartį, sustiprino savo tarptautinį prestižą ir svorį. Kaip šios organizacijos narė 1936 m. Latvija tapo Tautų Sąjungos Tarybos nare. 1937 m. Baltijos šalis užplūdo reikšmingų vizitų banga. Be minėto A. Jegorovo, jose lankėsi Anglijos užsienio reikalų viceministras lordas I. M. Plymutas (Plymouth), Švedijos užsienio reikalų ministras Richardas Sandleiris, Tautų Sąjungos Generalinis sekretorius Žozefas Avenolis. Tų pačių metų balandį

³ Российский государственный архив социально-политической истории (Москва) [РГАСПИ]. F. 17, ap. 162, b. 15, l. 166–167.

⁴ Žr. Lietuvos istorijos studijos. 2008, Nr. 22, p. 178–201.

V. Munteris vyko į Suomiją, o S. Lozoraitis susitiko su Vokietijos užsienio reikalų ministru Konstantinu Noiratu (Neurath), gegužę per karūnavimo iškilmes Anglijoje lankėsi Estijos, Latvijos ir Lietuvos kariuomenių vadai Johanas Laidoneris, Krišjanis Berkis, Stasys Raštikis, taip pat V. Munteris ir S. Lozoraitis.

Šitoks Baltijos šalių diplomatinis aktyvumas SSRS vadovams kėlė nerimą. Jie nervinosi, kad potenciali Sovietų įtakos zona – Pabaltijys – tokia dar netampa, kad joje dar skleidžiasi kitų valstybių įtakos. Nuo seno Maskvą siutino Anglijos poveikis Baltijos šalims, jos pastangos jas sutelkti. Buvo žinoma, kad V. Munteris, 1937 m. lankydamasis Anglijoje, siūlė jos vyriausybei organizuoti neutralių Rytų Europos valstybių bloką, kuris sumažintų Vokietijos ir SSRS susidūrimo galimybę⁵. Sovietai su nerimu žiūrėjo į Švedijos diplomatinę suaktyvėjimą, nes baiminosi, kad nesuartėtų Skandinavijos ir Baltijos šalys, iki tol neturėjusios glaudžių ryšių, bet labiausiai jiems rūpėjo Vokietijos politika. Manytume, kad B. Michailovo vadovaujama SSRS žurnalistų vizita, kaip ir maršalo A. Jegorovo kelionę, galime sieti su Stalino siekimu paskatinti Hitlerį ieškoti kompromiso su Maskva⁶. Demonstruodamas aktyvumą Baltijos šalyse Stalinas stengėsi parodyti naciams, kad SSRS šiame regione yra įtakinga ir kad su ja jiems teks skaitytis, teks derinti ekspansinę politiką – verčiau jiems savo agresiją nukreipti į Vakarus.

Sovietai siekė, kad jų įtaka Baltijos šalyse taptų ilgalaikė ir fundamentalesnė,

⁵ 1937 05 11 britų diplomatų memorandumas // United Kingdom National Archives, London (UKNA). FO 371/21057, N2548/124/59.

⁶ Žr. plačiau Lietuvos istorijos studijos, Nr. 22, p. 180–181.

apimtų kuo platesnius visuomenės sluoksnius. Tam čia aktyviai veikė 1925 m. įkurta Sąjunginė kultūrinių ryšių su užsieniu draugija (VOKS)⁷, kurios darbus palaikė ir koordinavo SSRS diplomatinės tarnybos. Ne be jų įsikišimo 1929 m. Latvijoje ir Lietuvoje įsikūrė kultūrinio suartėjimo su SSRS draugijos. Lietuvoje ši draugija 1937 m. pavasarį perregistravo įstatus ir suaktyvino veiklą. Šalia Vinco Krėvės į ją tuomet entuziastingai įsitraukė Liudas Gira ir Justas Paleckis – pastarasis tapo draugijos išdininku⁸. VOKS' o iniciatyva 1937 m. vasarį Europos valstybėse, tarp jų ir Baltijos šalyse buvo organizuotas iškilmingas Aleksandro Puškino šimtųjų mirties metinių minėjimas. Ta proga į Maskvą iš šių šalių buvo pakviesti žymūs kultūros veikėjai. Minėtos draugijos kartu su Sovietų pasiuntinybėmis Taline, Rygoje, Kaune rengė parodas, koncertus, specialius vakarus žymiam rusų poetui atminti. Tartu mieste net buvo įsteigtas Puškino komitetas. Apie šiuos renginius į Maskvą plaukė gausios ir išsamios ataskaitos. Buvo suskaičiuoti spaudoje pasirodę su Puškiniu susiję straipsniai: Latvijoje – 5, Lietuvoje – 10, Estijoje – 28, Lenkijoje – 56⁹.

1937 m. birželį Klaipėdos, Liepojos ir Talino uostus aplankė Sovietų Sąjungos laivas „Marat“¹⁰. Ši kelionė Maskvoje traktuota kaip maršalo A. Jegorovo vizito tęsinys. SSRS pasiuntinys Latvijoje Ste-

⁷ Всесоюзное общество культурной связи с заграницей (ВОКС).

⁸ *Noreikienė S.* Lietuvos draugija TSRS tautų kultūrai pažinti (1929–1940). Vilnius, 1978, p. 55 ir kt.

⁹ 1937 m. VOKS' o organizacijos dokumentai // Государственный архив Российской Федерации, Москва [ГАРФ]. F. 5283, ap. 5, b. 739, l. 25; b. 734, l. 2–30.

¹⁰ Lietuvos aidas, 1937 06 15; *Ahmann R.* Nichtigangspakte: Entwicklung und operative Nutzung in Europa 1922–1939. Baden-Baden, 1988, S. 654.

fanas Brodovskis birželio 2 d. URLK vadovui Maksimui Litvinovui rašė: „Laivo „Marat“ atvykimas į Liepojos uostą toks pat svarbus kaip ir dr. Jegorovo vizitas, [...] juo siekiama maksimaliai sutvirtinti mūsų ryšius su gyventojais, turime laimėti jų simpatijas.“¹¹

Konkrečiai žurnalistų kelionė į Baltijos šalis Maskvoje imta organizuoti ankstyvą 1937 m. pavasarį. Balandžio 22 d. M. Litvinovas parašė Stalinui laišką, kuriame priminė, kad dar nėra atsakyta į pabaltijiečių žurnalistų vizitą, vykusį 1934 m. Buvo nurodoma, kad atsakomojo vizito klausimas keltas jau ne sykį, yra pribrendęs, o „esama politinė situacija“ verčia tą vizitą neatidėliojant surengti ir jis turėtų vykti gegužės pabaigoje–birželį¹². Laiško kopiją dar gavo trys politbiuro nariai: Molotovas, Klimentas Vorošilovas ir Lazaris Kaganovičius. Pagaliau birželio 15 d. politbiuras nusprendė į Suomiją, Estiją, Latviją ir Lietuvą pasiųsti aštuonių SSRS žurnalistų delegaciją. Kiekvieno jos nario išlaidoms buvo paskirta po 500 JAV dolerių, delegacijos vadovui papildomai – 300 JAV dolerių, be to, dar 10 000 rublių nenumatytoms išlaidoms¹³.

Po ilgoko derinimo į Baltijos šalis išvyko ne 8, kaip numatė politbiuras, o tik 6 žurnalistų delegacija, kurią sudarė laikraščio „Pravda“ užsienio žinių skyriaus darbuotojas Borisas Michailovas (delegacijos vadovas),

¹¹ 1937 06 02 Brodovskio pranešimas Litvinovui // Архив внешней политики Российской Федерации, Москва [АВПРФ]. F. 05, ap. 17, segtuvas 72, b. 133, l. 87.

¹² 1937 04 22 Litvinovo laiškas Stalinui // Российский государственный военный архив. Москва [РГВА]. F. 33987, ap. 3, b. 1035, l. 150.

¹³ 1937 06 15 politbiuro posėdžio protokolas // РГАСПИ. F. 17, ap. 162, b. 21, l. 33; Политбюро ЦК РКП (б) – ВКП (б) повестки дня заседаний. 1919–1952. Том 2. 1930–1939. Каталог. Москва, 2001, c. 859.

„Izestija“ atstovas ir rašytojas Vsevolodas Ivanovas, „Krasnaja Zvezda“ bendradarbis Povilas Petrovas, „Leningradskaja Pravda“ žurnalistas, SSRS Rašytojų sąjungos prezidento narys Nikolajus Tichonovas, telegramų agentūros TASS užsienio skyriaus vedėjas Lazaris Berlozovas ir URLK spaudos skyriaus direktorius Aleksandras Stupakas. Pastarasis, kaip nurodė M. Litvinovas minėtame laiške Stalinui, dar priklausė Raudonosios armijos žvalgybos skyriui¹⁴; su Sovietų slaptosiomis tarnybomis buvo susiję ir kai kurie kiti delegacijos nariai.

Žurnalistų vizito rengimą nuolat kontroliavo aukščiausia SSRS vadovybė. M. Litvinovas 1937 m. liepos 2 d. laiške Stalinui, Molotovui, K. Vorošilovui ir L. Kaganovičiui vėl pabrėžė būtinybę stiprinti įvairialypius ryšius su Baltijos šalimis. Buvo nurodoma, kad panaudojant ekonomines priemones, ypač SSRS prekybinius užsakymus, reikėtų paveikti Estijos vyriausybę, kad ji labiau linktų į suartėjimą su Maskva, ir apskritai derėtų „pakeisti estų spaudos toną“ bei „pagerinti šalies politinę atmosferą“¹⁵. Prie šių uždavinių įgyvendinimo turėjo svariai prisidėti aptariama žurnalistų kelionė.

1937 m. liepos 19–28 d. viešėdami Suomijoje, SSRS žurnalistai buvo priimti šios šalies parlamente, vyriausybėje. Juos priėmė premjeras Aimo Kaarlo Kajanderis, taip pat pramonės ir prekybos ministras socialdemokratas Väinö Voionmaa, kuris pavadavo negalėjusį priėmimo dalyvauti užsienio reikalų ministrą Rudolfą Holsitį. Suomijos saugumo policijos (VALPO) pareigūnai, lydėję delegaciją kelionėje po šalį, smulkiai aprašė jos narių susitikimus, net nurodė, kur keitėsi pinigais, kur nakvo-

¹⁴ РГВА, f. 33 987, ap. 3, b. 1035, l. 150.

¹⁵ Ten pat, l. 194–195.

jo, tačiau didesnių konfliktų ar protestų, kurių buvo baimintasi, nepastebėjo¹⁶; neakcentavo jie ir pranešime minimos bagažo patikros. Kartu su delegacija keliavo SSRS pasiuntinybės Suomijoje sekretorius, žvalgybos rezidentas Borisas Jarcevas.

Reikia pasakyti, kad, be spausdinamo pranešimo, archyvinių dokumentų, spaudos, yra dar vienas delegacijos vizitą atspindintis šaltinis, būtent, jos nario N. Tichonovo atsiminimai. 1944 m. jis tapo SSRS Rašytojų sąjungos pirmininku ir yra išleidęs nemažai literatūros veikalų, tarp jų ir poemą „Kirovas su mumis“ (Киров с нами)¹⁷. 1964 m. N. Tichonovas paskelbė atsiminimų knygą „Dvilypė vaivorykštė“, kur, be kita ko, aprašė 1937 m. vizitą po Baltijos šalis¹⁸. Suomiją jis apibūdino kaip ežerų kraštą, kurio gyventojai žino V. Leniną ir kuriame neblogai vertinami Sovietų traktorai.

N. Tichonovas, kaip ir B. Michailovas, pranešime nepagrįstai kalba apie fašizmą Baltijos šalyse, vadina jas pusiau fašistinėmis¹⁹. Tačiau žinoma, kad nė vieno iš trijų svarbiausių totalitarizmo požymių jose nebuvo, nebuvo nei totalinės visuomenės kontrolės, nei agresyvios užsienio politikos, nei masinių represijų. Suomijos spaudoje buvo užsiminta, kad, prakalbus apie SSRS vidaus politiką, delegacijos nariai tapdavo itin santūrūs, o jų veidai – sunerimę. Jiems net buvo pateiktas klausimas:

¹⁶ 1937 07 20, 1937 07 26 VALPO pareigūnų pranešimai // Suomen Kansallisarkisto. Helsinki, EK VALPO I XXIV C-XXIVC1, k 501.

¹⁷ Залесский К. А. Империя Сталина. Биографический энциклопедический словарь. Москва, 2000, с. 440–441.

¹⁸ Тихонов Н. Двойная радуга. Москва, 1964, с. 390–414. Ši knyga 1976 m. buvo išversta į estų kalbą – *Tihonov N. Kahekordne vierkaar // Loomingu Raamatukogu* 46/47. Tallinn: Perioodika.

¹⁹ Тихонов Н. Двойная радуга, с. 398.

kiek iš jų, praėjus metams po kelionės į Suomiją, liks gyvi?²⁰

Aišku, iš Baltijos šalių tik Suomija išliko demokratinė, o Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje formavosi autoritarizmas, kuriam buvo būdinga ir spaudos cenzūra, leidybos apribojimai. Pavyzdžiui, Latvijoje iš 1930 m. leistų 12 dienraščių 1937 m. liko tik 6 (buvo uždrausta 100 periodinių leidinių ir 300 knygų)²¹. Latvijos vidaus reikalų ministras 1936 m. uždraudė į savo šalį įvežti net Estijos laikraštį „Postimees“, tiesa, uždraudė tik savaitei²².

N. Tichonovas savo atsiminimuose, rengtuose spaudoje, matyt, N. Chruščiovo laikais, subtiliau nei B. Michailovas pranešime Stalinui taiko klasinį principą. Jis jo laikosi, pavyzdžiui, teigia, kad Estijoje Piatso (Päts) ir Laidonerio buržuazinė vyriausybė labiau už viską pasaulyje bijo revoliucijos, tačiau nurodo, jog šalies ūkyje vietoj anksčiau šeimininkavusių svetimšalių baronų iškyla vietiniai buožės²³. Pripažinęs, kad „apskritai Estija klesti“, N. Tichonovas vis dėlto išvelgia socialinių prieštaravimų. Jis įdomiai aiškina, kad estų kaimo bernai bėga į miestus todėl, kad jiems nepatinka neišprususios kaimo mergiotės – miestuose jie iešką labiau išsilavinusių panelių. Bet persikėlę į miestus bernai tampa proletarais ir keikia valdžią. Kad to nebūtų, estai esą suorganizavę kaimo merginoms specialius kursus, kuriuose jos ne tik išmoksta naudotis žemės ūkio mašinomis, kruopščiai puoselėti daržus ir sodus, bet ir studijuoja šeimos psicholo-

²⁰ Savonmaa, 1937 07 24.

²¹ Блейере Д., Бутулис И., Зунда А., Странга А., Фелдманис И. История Латвии XX век. Рига, 2005, с. 227.

²² UKNA FO 371/19398, N2362/427/59.

²³ Тихонов Н. Двойная радуга, с. 403.

gija, išmoksta tvardyti, neišvesti vyro iš pusiausvyros²⁴. Šitai estai neva stengėsi sumažinti nepasitenkinimą valdžia, bet jo vis dėlto esama.

Liepos 28 d. atvykę į Estiją ir čia viešėję visą liepos pabaigą, SSRS žurnalistai aplankė Taliną, Piarną, Viljandį bei Tartu, susitiko su valdžios atstovais, žymiais visuomenės veikėjais. Tačiau priėmimuose nedalyvavo užsienio reikalų ministras Frydrichas Akelis – jį pavadavo finansų ministras Karlas Selteris, vėliau tapęs užsienio reikalų ministru. F. Akelis negalėjo susitikti su SSRS delegacija, nes jos narys N. Tichonovas buvo paskelbęs F. Akelį įžeidžiantį eilėrašį „Prezidento naktis“. Jame buvo apdainuotas nenusisėkęs 1924 m. gruodžio 1 d. komunistų pučas Taline ir labiausiai išjuoktas tuometinis valstybės vadovas (seniūnas) F. Akelis. Štai trys šio eilėraščio posmeliai, kupini ironijos ir sarkazmo:

*На бочку – цилиндр – но Аккель, икая,
Дверями расхлопался выше и выше,
И двери дwoятся, и тупфли спадают,
Как скаты старинной крыши.*

*В неопленных стенах декабрьский режим
Не хуже республики колет, –
Но Аккель вбегает в чердачный зажим,
Как римлянин в Капитолий.*

*Другая Эстония в утреннем мраке
Пришла – шершавая – та,
Та самая, что загнала тебя, Аккель,
Под крышу, на старый верстак.*

Dariaus Kovzano vertimas

*Ant šono – cilindras, bet Akelis žagsi
Ir varsto duris vis aukštyr ir aukštyr,
Ir dvejinas durys, ir pusbačiai slysta nuo kojų,
Kaip senovinių stogų nuolydžiai statūs.*

*Nekūrentose patalpose – gruodžio režimas
Ne prasčiau už respubliką duria, –
Bet Akelis smunka į palėpės ankštumą,
Kaip romėnas į savo Kapitolijų.*

*Kitokia jau Estija ryto migloj
Atėjo – neglostyta – ta,
Ta pati, kuri išpeitė tave, Akeli,
Pastogėn, ant seno darbastalio.*

F. Akelį pašiepiantis eilėraštis Estijoje buvo žinomas. Apie šį kūrinį Johannesas Varesas-Barbarus²⁵ rašė dar 1928 m., po kelionės į Sovietų Sąjungą. 1940 m. jis tapo okupantų suformuotos vadinamosios „liaudies vyriausybės“ premjeru, o 1937 m. kaip kairysis inteligentas, poetas jau dalyvavo B. Michailovo vadovaujamos delegacijos susitikimuose.

Pirmąją rugpjūčio dekadą Latvijoje ir Lietuvoje viešėjusius SSRS žurnalistus priėmė tiek vienos, tiek kitos šalies užsienio reikalų ministrai V. Munteris ir S. Lozoraitis. Sovietų delegaciją sužavėjo „žalumynuose ir gėlėse“ skendinti Ryga, taip pat garsiosios „brolių kapinės“, bet Liepoja jai pasirodė kaip merdintis uostas, negaunantis Rusijos žaliavų eksporto.

SSRS delegaciją, keliaujančią traukiniu iš Latvijos į Lietuvą, suglumino nelauktas, kiek familiarus, lietuvių svetingumas. Per kelionę po tris Baltijos kraštus jau išvargusius ir kietai įmigusius Sovietų žurnalistus pabudino Radviliškyje į traukinį išokęs Lietuvos rašytojų draugijos vicepirmininkas, „Literatūros naujienų“ redaktorius L. Gira. Jis brovėsi į kiekvieną delegacijos kupė, norėdamas jose į stiklinę pamerkti po žydinčią raudoną rožę. Kiekvieno pažadinto žurnalisto jis primygtinai prašė įsi-segti rožę į atlapą, kad kauniečiai, atėję pasitikti svečių, iš karto juos atpažintų, mat,

²⁵ *Barbarus J. Märkmeid S. S. S. R – i luulest ja kirjandulislikust tĕnapĕvast. Looming 8, 1928, p. 777.*

²⁴ Ten pat, p. 403–404.

Prezidentas Antanas Smetona ir premjeras Juozas Tūbelis uždraudę geležinkelio stotyje rengti sutiktuvių manifestaciją. Atsiminimuose N. Tichonovas rašė, kad jis kategoriškai atsisakęs segtis rožę – juk jis nei aktorius, nei kino žvaigždė²⁶. Bet, matydamas, kad išibrovėlis neatlyš, svečias galų gale sutiko pasidabinti proletarinei kultūrai neįprastu ženklų. Juo pasekė ir kiti delegacijos nariai, bet, atrodo, jie patys buvo linkę pašiepti kiek persūdytą kai kurių lietuvių inteligentų pataikavimą.

Tiek spausdinamas pranešimas, tiek N. Tichonovo atsiminimai, taip pat kiti šaltiniai liudija, kad SSRS žurnalistai Lietuvoje, palyginti su kitomis Baltijos šalimis, buvo sutikti šilčiausiai. Tai ir suprantama, nes nemažai Lietuvos politikų ir visuomenės veikėjų tuomet dar tikėjosi, kad SSRS padės išlaikyti Klaipėdą ir atgauti Vilnių. Neatsitiktinai Sovietų delegacija labai iškilmingai buvo sutikta Klaipėdoje – ten ją priėmė ir vaišes kėlė krašto gubernatoriaus bei Direktorijos pirmininkas. Svečiai apžiūrėjo ir Palangą. Laikraštis „Vakarai“ ta proga rašė: „Malonu prisiminti, kad Sovietų Rusija buvo toji valstybė, kuri mus diplomatinėje arenoje visad palaikė. Tas pat Vilniaus kraštas SSRS ir Lietuvos taikos sutartyje yra traktuojamas kaip Lietuvos kraštas... Lietuvos siena eina toli dar

už Vilniaus Drisvietos ir Naročio ežerais. Mes prisimenam ir kitus sovietų valstybės vyrų draugingus Lietuvai ir visai Pabaltei žygius, taip pat visad palankią ir korektišką spaudos informaciją.“²⁷

SSRS žurnalistai lankėsi Birštono kurtorte, pakeliui apžiūrėjo Noreikiškių dvarą ir naujakurio Pūžo 8 ha ūkelį, Prienuose buvo pavaišinti Šakovo alaus darykloje, motorlaiviu pavėžinti po gražias Birštono apylinkes. Ilgiausiai jie viešėjo Kaune. „Metropolio“ restorane per svečių garbei surengtus pietus Lietuvos žurnalistų sąjungos pirmininko pavaduotojas Vincas Kemežys pabrėžė, kad „SSRS politika gydo carinės Rusijos padarytas lietuvių tautai žaizdas“²⁸. Šiltas priėmimas Lietuvoje įstrigo ir rašytojui N. Tichonovui, atsiminimuose net pažymėjusiam, kad „švelni Lietuvos gamta sušvelnino ir lietuvių tautos charakterį“²⁹. Tačiau B. Michailovo pranešimo geležinės klasinio požiūrio logikos joks priėmimas negalėjo pakeisti.

Susitikimuose su SSRS žurnalistais aktyviai dalyvavo ir J. Paleckis, kuris, kaip ir J. Varesas Estijoje, 1940 m. tapo marionetinės „liaudies“ vyriausybės vadovu. Abiejų veikėjų iškilimas jau rodo tam tikrus vizito padarinius.

²⁶ Тихонов Н. Двойная радуга, с. 407–408.

²⁷ Vakarai, 1937 08 09

²⁸ Lietuvos žinios, 1937 08 06

²⁹ Тихонов Н. Двойная радуга, с. 411.

В ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КОМИТЕТ ВКП(б)
 ТОВАРИЦУ СТАЛИНУ³⁰
 В СОВЕТ НАРОДНЫХ КОМИССАРОВ
 ТОВАРИЦУ МОЛОТОВУ

VKP(b) CENTRO KOMITETUI,
 DRAUGUI STALINUI
 LIAUDIES KOMISARŲ TARYBAI,
 DRAUGUI MOLOTOVUI

Делегация советских журналистов провела в Прибалтийских странах 24 дня³¹, пробыв 9 дней в Финляндии и по 5 дней в Эстонии, Латвии и Литве.

В Финляндии делегация была встречена сдержанно. К нам вначале отнеслись, как к провинциалам, которых надлежит поразить европейским лоском финляндской культуры, зафиксировать на них как на живую кинолентку «достижения» Финляндии – побольше и поскорее – и отправить назад, потрясенных всем увиденным. Однако, финны увидели, что они ошиблись, и отношение их к делегации стало серьезнее.

Нам, конечно, старались показать лучшее, что у них есть, отгородить от всего остального, устроить так, чтобы мы видели лишь то, что предусмотрено программой и чтобы нас видели поменьше. Фабрики и заводы, например, нам в Финляндии, как и в других странах, показывали или во время обеденного перерыва, или после окончания работ: опасались проявления каких-либо симпатий к СССР со стороны рабочих. Перед отъездом багаж наш «вежливо» обыскали, увезя его куда надо на час и потом всячески извиняясь за произошедшее «недоразумение». В Вапури (Выборге)³² – центре военных приготовлений Финляндии и одновременно центре фашистского (лапуас-

Sovietų žurnalistų delegacija viešėjo Baltijos šalyse 24 dienas, 9 dienas Suomijoje ir po 5 dienas Estijoje, Latvijoje bei Lietuvoje.

Suomijoje delegacija buvo sutikta santūriai. Į mus iš pradžių žvelgė kaip į provincialus, kuriuos reikia nustebinti europietiška suomių kultūros prabanga, kad kaip gyva kino juosta užfiksuotume Suomijos „laimėjimus“ – kuo daugiau ir kuo greičiau – bei būtume išsiųsti atgal, priblokšti viso to, ką pamatėme. Tačiau suomiai suvokė, kad klydo taip manydami, ir jų požiūris į delegaciją pasidarė rimtesnis.

Mums, be abejo, buvo stengiamasi aprodyti viską, ką jie turi geriausia, atsiribojant nuo viso kito, surengti kelionę taip, kad matytume tik tai, kas buvo numatyta pagal programą, ir kad mus kuo mažiau kas nors pastebėtų. Pavyzdžiui, gamyklas mums Suomijoje, kaip ir kitose šalyse, aprodydavo arba pietų pertraukos metu, arba darbams jau pasibaigus: buvo baiminamasi, kad darbininkai išreikš kokias nors savo simpatijas SSRS. Prieš mums išvykstant mūsų bagažas buvo „mandagiai“ apieškotas, kažkur valandai išvežtas, o paskui buvo visais būdais atspirašinėjama dėl įvykusio „nesusipratimo“. Vyborge – karinio Suomijos pasirengimo ir tuo pat metu fašistinio

³⁰ Puslapio viršuje kairėje pusėje yra ranka įrašytas dokumento registracijos numeris (946/a) ir data: 1937 – IX/21.

³¹ Iš tikrųjų delegacija Baltijos šalyse išbuvo 23 dienas – čia, matyt, pridėta viena atvykimo ar išvykimo diena.

³² Vyborgas (suomiškai – Viipuri, švediškai – Viborg) – miestas Rusijos šiaurės vakaruose, nutolęs 130 km į šiaurės vakarus nuo Sankt Peterburgo, šalia Rusijos–Suomijos sienos. 1293 m. švedai pastatė pilį. 1812 m. miestas, kaip ir visa Suomija, buvo inkorporuotas į Rusijos sudėtį. Tarpukariu Vyborgas priklausė Suomijai ir buvo antras pagal dydį Suomijos miestas. 1944 m. jis buvo užimtas Raudonosios armijos, 1947 m. pagal Suomijos–SSRS taikos sutartį perleistas SSRS.

ского) движения³³ – местные власти не явились встретиться с нами. Когда по приезде в Гельсинки, мы вежливо поиздевались над этой демонстрацией, финны устроили нам сверхпрограммную встречу с премьер-министром, мобилизовали для встречи с нами всех имеющих в городе министров (четыре из семи членов правительства) и всячески старались заглоднить дело.

Финляндское правительство в основных внешнеполитических вопросах идет с германским фашизмом, но пока что старается прикрывать это в глазах масс. Формально это маскируется теорией «нейтральности»: Финляндия – де, должна стоять в стороне от «разногласий между крупными державами» (так писал в связи с нашим приездом Выборгский орган аграрной партии).

Часть промышленников, значительная часть мелкой и средней буржуазии, интеллигенция – высказываются за прочные связи с СССР. В Турку (Або)³⁴, Тампере (Таммерфорс)³⁵, Койвмсто местные промышленники нам говорили, что они хотят развития торговых и политических связей с СССР, хотят продавать нам молочные продукты и бумагу; они понимают, что СССР – сейчас крупная индустриальная страна, которая могла бы продавать Финляндии машины; жаловались, что финляндское правительство тормозит это дело. Владелец судостроительного завода в Турку (Або), имеющий деловые связи с Америкой и Англией, говорил нам, что, как он слышал за границей, Советский Союз собирается строить «первый в мире флот» и кое-что заказал для это-

(Lapua) judėjimo centre – vietos valdžia neatvyko su mumis susitikti. Kai atvykę į Helsinkį mes mandagiai pasityčiojome iš šios demonstracijos, suomiai surengė mums programoje nenumatytą susitikimą su premjeru, dėl šio mūsų susitikimo mobilizavo visus mieste buvusius ministrus (keturis iš septynių vyriausybės narių) ir visaip stengėsi ištaisyti padėtį.

Suomių vyriausybė esminiais užsienio politikos klausimais sutaria su vokiečių fašizmu, bet kol kas stengiasi nuslėpti tai nuo liaudies. Formaliai tai maskuojama „neutralumo“ teorija: neva Suomija turi laikytis nuošaliai nuo „didžiųjų valstybių nesutarimų“ (taip rašė mūsų atvykimo proga agrarinės partijos Vyborgo organas).

Kai kurie pramonininkai, dauguma smulkiosios ir vidutinės buržuazijos, inteligentijos pasisako už glaudžius ryšius su SSRS. Turku (Abo), Tamperėje (Tamerforse), kitur vietos pramonininkai mums sakė, kad jie nori prekybinių ir politinių santykių su SSRS plėtos, pageidauja parduoti mums pieno produktus ir popierių; jie supranta, kad SSRS – dabar pati didžiausia industrinė šalis, kuri galėtų parduoti Suomijai mašinas; skundėsi, kad suomių vyriausybė tai stabdo. Laivų statybos gamyklos savininkas Turku mieste (Abo), turintis dalykinių ryšių su Amerika ir Anglija, sakė mums, kad jis užsienyje girdėjęs, jog Sovietų Sąjunga ketina statyti

³³ Lapua sąjūdis (suomiškai – Lapuan liike) – XX a. 3–4 deš. antikomunistinis dešiniųjų Suomijos radikalų politinis judėjimas. Judėjimo pradžia – įvykiai Lapua vietovėje: jos gyventojai 1929 m. lapkričio mėn. smurtu nutraukė komunistų surengtą mitingą. Lapua judėjimą rėmė įvairių sluoksnių žmonės. Iš pradžių Lapua judėjimas skelbė nacionalistinius ir antikomunistinius šūkius, reikalavo uždrausti Suomijos komunistų partiją, vėliau siekė apriboti demokratines laisves, iš esmės panaikinti parlamentarizmą. 1932 m. vasarį–kovą nesėkmingai bandė įvykdyti valstybės perversmą (Mänstälä sukilimas). 1932 m. lapkričio mėn. buvo uždraustas. Judėjimui vadovavo Viktoras Kopola ir Kurtas Martinas Valenius.

³⁴ Turku (suomiškai Turku, švediškai Åbo) – pajūrio miestas Suomijos pietvakariuose.

³⁵ Tamperė (suomiškai Tampere, švediškai Tammerfors) – trečias pagal dydį Suomijos miestas šalies pietinėje dalyje.

го за границей. По его словам, это произвело сильное впечатление в финских деловых кругах. Если это будет так, – говорил он, – отношение к СССР со стороны Финляндии резко изменится. По его словам, Финляндия может ориентироваться или на Германию, или на СССР; Англия – слабеет, ее историческая роль сыграна; ей уже наступают на ноги и японцы, и даже Муссолини; ориентация Финляндии на скандинавский блок – смешная игра в прятки. Усиление СССР на море сразу изменит внешнеполитическую ориентацию Финляндии.

Шведское национальное меньшинство (10% населения страны) финны сейчас все сильнее прижимают по линии языка, образования, вытесняют из госаппарата. Шведы с симпатией относятся к СССР и ставят нашу национальную политику «в пример» финляндскому правительству³⁶.

В Финляндии можно работать по усилению нашего влияния, хотя в полпредстве СССР нам развивали фаталистическую точку зрения: так как, мол, СССР не может дать финнам того рынка сбыта, который они имели при царизме в России, ничего, мол, поделать нельзя.

Фашистское (лапуасское) движение в Финляндии, по нашим впечатлениям, не находится в состоянии «стагнации» (как нас тоже уверяли в полпредстве), а растет, главным образом, среди студенческой молодежи и кулацких сынков, приходящих в город и не находящих там заработка. Фашисты захватили в свои руки почти целиком новые отрасли государственного аппарата – туризм, управление железных дорог, авиацию. Финляндский фашизм – прямая агентура германского фашизма; это признавали в разговорах с нами многие социал-демократы и аграрии; фашистское «Карельское академическое общество»³⁷ –

„didžiausią pasaulyje laivyną“, ir kai ką dėl to užsakiusi užsienyje. Pasak jo, tai sukėlė didelį atgarsį Suomijoje. Jis tikino, jog Suomijos pozicija į SSRS smarkiai pasikeis. Jo žodžiais, Suomija gali orientuotis į Vokietiją arba į SSRS; Anglija silpsta, jos istorinis vaidmuo jau atliktas; jai ant kulnų lipa ir Japonija, ir net Musolinis; Suomijos orientacija į skandinavų bloką – juokingas žaidimas slėpynių. SSRS pajėgų sustiprinimas jūroje iš karto pakeis Suomijos užsienio politikos orientaciją.

Švedų nacionalinę mažumą (10 % šalies gyventojų) suomia pastaruoju metu vis labiau spaudžia dėl kalbos, išsilavinimo, stumia iš valstybės valdymo struktūrų. Švedai simpatizuoja SSRS ir vadina mūsų nacionalinę politiką „pavyzdžiu“ suomių vyriausybei.

Suomijoje galima dirbti stiprinant mūsų įtaką, nors SSRS pasiuntinybėje mums diegė fatalistinį požiūrį: kadangi neva SSRS negali suteikti suomiams realizacijos rinkos, kurią jie turėjo carinėje Rusijoje, esą nieko negalima padaryti.

Fašistinis (Lapua) judėjimas Suomijoje, mūsų nuomone, nėra patyręs „stagnacijos“ (kaip mus taip pat tikino pasiuntinybėje), o plečiasi, daugiausia tarp studentiško jaunimo ir buožių vaikų, ateinančių į miestus ir nerandančių juose uždarbio. Fašistai perėmė į savo rankas beveik visas naujas valstybės aparato sritis – turizmą, geležinkelio valdymą, aviaciją. Suomiškas fašizmas – tiesioginė vokiečių fašizmo agentūra; tai kalbėdamiesi su mumis pripažino daugelis socialdemokratų ir agrarinių; fašistinė „Karelijos akademinė bendruo-

³⁶ Čia pasakyta visiška netiesa – daugeliui žinoma, kad Suomijos politiką tautiniu klausimu buvo galima laikyti pavyzdine.

³⁷ Akademinė Karelijos draugija (suomiškai Akateeminen Karjala-Seura) veikė 1922–1944 m. ir skleidė visų finougrių suvienijimo (Didžiosios Suomijos įkūrimo) idėją.

шпионско-диверсионный филиал Гестапо. В стране, однако, сильны антифашистские настроения – о чем хотя бы свидетельствуют результаты последних выборов. Мы можем в Финляндии вести успешную работу среди антифашистских слоек, развивая культурные связи с СССР. Интерес к жизни в СССР, к советской литературе, к советской культуре большой, а делается для ознакомления Финляндии с этим очень мало.

В Эстонии нашу делегацию чрезвычайно тепло встречали представители местной общественности – журналисты, писатели, художники, профессора и т.д. В Эстонии резко проявляется противоречие между внешнеполитической ориентацией фашистского правительства (формальная ориентация на «лучшего покупателя» – Англию, на деле – готовность предоставить «границы в кредит» фашистской Германии) и настроениями в массах и среди буржуазной общественности.

Экономическое положение страны тяжелое, зарплата снижена, профсоюзы, кооперативы и т.д. закрыты или фашизированы. Идет на основе хваленой «аграрной реформы» концентрация земли в руках новых помещиков и кулаков; в деревню, где 80 тысяч «избыточных рук» (на 1 млн. населения в стране), ввозят польских сельхозрабочих; «интеллигенции нечего есть». Немцы усиленно работают в Эстонии: на 14.000 немецкого населения существует 137 организаций, в городах – тучи немецких «туристов» – разведчиков; повсюду сеть подозрительных «представительств» германских торговых фирм (пример: немецкая автомобильная фирма, продающая в Эстонии несколько штук автомобилей в год, имеет в Таллине «представительство» со штатом в 32 человека)³⁸. Угроза со

менее – таи Gestapo šnipų ir diversantų filialas. Tačiau šalyje vis dėlto stiprios ir antifašistinės nuotaikos – tai liudija ir pastarųjų rinkimų rezultatai. Galime Suomijoje dirbti sėkmingą darbą tarp antifašistinių sluoksnių, plėtodami kultūrinius ryšius su SSRS. Susidomėjimas SSRS gyvenimu, sovietine literatūra, sovietine kultūra yra didžiulis, o siekiant su tuo supažinti Suomiją daroma labai mažai.

Estijoje mūsų delegaciją labai šiltai sutiko vietos visuomenės atstovai – žurnalistai, rašytojai, dailininkai, profesoriai ir t. t. Estijoje aiškiai ryškėja priešprieša tarp fašistinės vyriausybės užsienio politikos orientacijos (tai formali orientacija į „geresnį pirkėją“ – Angliją, o iš tiesų – pasiruošimas „suteikti savo sienas į kreditą“ fašistinei Vokietijai) ir liaudies masinių bei buržuazinės bendruomenės nuotaikų.

Ekonominė padėtis šalyje sunki, atlyginimai sumažinti, profesinės sąjungos, kooperatyvai ir t. t. uždaryti arba fašizuoti. Remiantis išgirtąja „agrarine reforma“ vyksta žemių koncentracija naujų savininkų ir buožių rankose; į kaimus, kur yra 80 tūkstančių „perteklinių darbo rankų“ (kai šalyje yra 1 milijonas gyventojų), vežami lenkų žemės ūkio darbininkai; „inteligentija neturi ko valgyti“. Vokiečiai visu pajėgumu dirba Estijoje: 14 tūkstančių vokiečių gyventojų tenka 137 organizacijos, miestuose – daugybė vokiečių „turistų“ – žvalgy; visur išplėtotas tinklas įtartinų vokiečių prekybos firmų „atstovybių“ (pavyzdžiui: vokiečių automobilių firma, parduodanti Estijoje po keletą automobilių per metus, turi Taline „atstovybę“, kurioje įsteigti 32 darbuotojų etatai).

³⁸ Nėra aišku, kokią firmą B. Michailovas turi omenyje. Daugiausia automobilių Estijoje parduodavo dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą įkurta Berlyno įmonė C. Siegel atstovybė – *Eesti AS C. Siegel*, taip pat dviem broliams priklausiusi *AS Joachim & Christian Koch*.

стороны Германии самостоятельному существованию Эстонии чувствуется здесь очень резко. А для эстонской деревни это – угроза возвращения немца-помещика.

Ни в одной из Прибалтийских стран мы не слышали столько открытых, резких нападок на германский фашизм, издевательств над его «фюрерами», как в Эстонии, даже от официальных лиц и членов правительства.

В связи с ростом угрозы со стороны фашистской Германии в эстонских буржуазных кругах потихоньку обсуждается идея «добровольного аншлюса» (как здесь выражаются) с СССР. Нам рассказывали, что после опубликования Сталинской Конституции, среди верхушки буржуазной оппозиции правительству дискутировался вопрос: не войти ли «в случае нужды» в состав СССР, «только на более широких Федеративных началах».

В кулацком городке Вильянди (Феллине) мэр этого городка³⁹, типичный кулак, читающий иногда «Правду» или «Известия» (обе газеты свободно продаются в Эстонии), нам говорил: «Мы видим, что вы уважаете права других наций и даже развиваете их национальную культуру. У вас есть, например, грузинская литература, в ваших газетах я читал об узбекском театре. Если нам придется туго, мы войдем в состав вашего государства, хотя кое-чем нам придется поступиться. Но вот если сюда придут немцы, то у нас отнимут землю и через 15 лет не останется даже и эстонского языка в нашей стране». Таких примеров можно привести много.

Тяга к СССР во всех слоях общества, интерес к советской литературе и культуре – очень велики. Советские книги широко расходятся в Эстонии; о наших литературных новинках пишут статьи, устраивают

Vokietijos keliama grėsmė savarankiškai Estijos egzistencijai čia juntama ypač smarkiai. O estų kaimui tai – pavojus, kad sugrįš vokiečių dvarininkas.

Nė vienoje iš Baltijos šalių mes negirdėjome tiek atvirų, aštrių išpuolių prieš vokiečių fašizmą, pasityčiojimų iš jo „furerių“, kaip Estijoje, net iš oficialių asmenų ir vyriausybės narių.

Dėl didėjančios fašistinės Vokietijos grėsmės estų buržuaziniuose sluoksniuose tyliai aptarinėjama „savanoriško anšliuso“ (kaip čia sakoma) su SSRS idėja. Mums pasakojo, kad po to, kai buvo išspausdinta Stalino Konstitucija, buržuazinės opozicijos vyriausybei viršūnėlėje buvo diskutuojama klausimu: ar nevertėtų „iškilus reikalui“, prisijungti prie SSRS, „tik platesniais federaciniais pagrindais“.

Buožių miestelyje Viljandyje vietos meras, tipiškas buožė, kartais skaitantis laikraščius „Pravda“ arba „Izvestija“ (abu laikraščiai laisvai parduodami Estijoje), mums sakė: „Mes matome, kad jūs gerbiate kitų tautų teises ir net puoselėjate nacionalinę kultūrą. Jūs turite, pavyzdžiui, gruzinų literatūrą, jūsų laikraščiuose aš skaičiau apie uzbekų teatrą. Jeigu mums taps riesta, mes prisijungsime prie jūsų valstybės, nors kai ką mums teks ir paaukoti. Tačiau jeigu čionai ateis vokiečiai, iš mūsų atims žemę ir per 15 metų mūsų šalyje neliks net estų kalbos.“ Tokių pavyzdžių galima pateikti daug.

SSRS trauka visuose visuomenės sluoksniuose, susidomėjimas sovietine literatūra ir kultūra – didžiulis. Sovietinės knygos plačiai plinta po Estiją; apie mūsų literatūros naujienas rašomi straipsniai, rengiamos diskusijos;

³⁹ Viljandžio meras 1919–1921 ir 1927–1939 m. buvo Augustas Maramaa, sovietų suimtas 1941 m. Po metų mirė Kirovo karo belaisvių stovykloje.

дискуссион; эстонские министры в разговорах с нами цитировали целые эпизоды, например, из «Одноэтажной Америки» Ильфа и Петрова⁴⁰, или «На Востоке» Павленко⁴¹. Наше влияние по каналу литературы могло бы развиваться еще больше, если бы не два обстоятельства. Во-первых, цена на советские книги непомерно высока. Наши торговые организации чисто механически перечисляют стоимость рубля на местную валюту по курсу; в результате получается такая высокая цена, что, например, стоимость двухтомной работы Вересаева о Пушкине⁴² равна здесь месячному заработку эстонского интеллигента или среднего чиновника. Цены на наши книги следовало бы устанавливать менее формально, от этого мы политически только выиграем.

Вторая трудность – знание русского языка падает. Им хорошо владеет старшее поколение в возрасте от 30 лет и выше. Молодежь русскому языку не обучают; из школ, где он формально считается «факкультативным предметом», его под всякими предлогами исключают. Это имеет место и в Эстонии, и в Латвии, и в Литве. Нам кажется, что при соответствующей работе полпредства ВОКС'а и нашего радио можно добиться усиления преподавания русского языка и интереса к нему.

В Латвии примерно та же картина в смысле влияния фашистской Германии и симпатий к СССР. В печати, в публичных выступлениях советские симпатии проявляются слабее, чем в Эстонии, ибо в Латвии фашистский режим проводится довольно круто. Но удельный вес против-

estų ministrai, kalbėdamiesi su mumis, citavo ištisus epizodus, pavyzdžiui, iš Ilfo ir Petrovo „Vienaukštės Amerikos“ arba Piotro Pavlenkos „Rytuose“. Mūsų įtaka, pasinaudojant literatūros kanalu, galėtų dar labiau stiprėti, jeigu tam neprieštarautų dvi aplinkybės. Pirmą, sovietinių knygų kainos yra nepakeliamai didelės. Mūsų prekybos organizacijos grynai mechaniškai perskaičiuoja rublio vertę į vietos valiutą pagal kursą; todėl galų gale gaunama tokia didelė kaina, kad, pavyzdžiui, dviejų tomų Veresajevio darbas apie Puškiną čia kainuoja tiek, kiek estų inteligentas arba vidutinio lygio tarnautojas uždirba per mėnesį. Mūsų knygų kainas vertėtų nustatyti ne taip formaliai, nuo to mes politiškai tik laimėtume.

Antras sunkumas – rusų kalbos mokėjimas vis mažėja. Ją gerai moka vyresnioji karta, kurios atstovams 30 ir daugiau metų. Jaunimas rusų kalbos nemokomas; iš mokyklų, kur ji formaliai laikoma „fakultatyviu dalyku“, rusų kalba skirtingomis dingstimis gūjama. Taip vyksta ir Estijoje, ir Latvijoje, ir Lietuvoje. Mums atrodo, kad, deramai dirbant Sąjunginės kultūrinių ryšių su užsieniu draugijos (VOKS) įgaliotajai atstovybei ir mūsų radijui, būtų galima skirti daugiau dėmesio rusų kalbos mokymui bei paskatinti ją domėtis.

Latvijoje maždaug tokia pati padėtis, jei kalbėtume apie fašistinės Vokietijos įtaką ir simpatijas SSRS. Spaudoje, viešose kalbose sovietinės simpatijos išreiškiamos menčiau negu Estijoje, nes Latvijoje fašistinis režimas vykdo-

⁴⁰ Ilfas ir Petrovas – rusų satyrikai, rašę kartu: Ilja Ilfas (tikr. Fainzilbergas, 1897–1937) ir Jevgenijus Petrovas (tikr. Katajevas, 1903–1942). Žymiausi jų romanai: „Dvylika kėdžių“ (1928, filmas 1971), „Aukso veršis“ (1931, filmas 1968). „Vienaukštė Amerika“ – feljetonų, apsakymų knyga apie kelionę po Ameriką (1936).

⁴¹ Piotras Pavlenka (1899–1951) – rusų rašytojas. Garsus jo romanas „Rytuose“ (1936–1937, filmas 1937).

⁴² Vikentijus Vikentjevičius Veresajevas (tikr. Smidovičius) (1867–1945) – rusų rašytojas, gydytojas. 1894 m. gimtajame mieste Tuloje pradėjo gydyti žmones. Prasidėjus Rusijos–Japonijos karui, išvyko į Tolimuosius Rytus, į Mandžiriją, ten gydė sužeistuosius, rašė apybraižas. Literatūrinės veiklos pradžia 1885 m. Monografiją „Puškino gyvenimas“ (Puškin in life) išleido 1927 m.

ников ориентации на германский фашизм здесь не меньший. К ним относится еврейское национальное меньшинство, которое, понятно, не ждет для себя ничего хорошего от сближения с фашистской Германией и которое сейчас латыши усиленно выбрасывают из административного аппарата, а немцы вытесняют в торговле.

Что важнее, антигерманские настроения сильны и в армии. Впервые из Прибалтийских стран мы в Латвии получили возможность встречаться с военными. Старший командный состав – латыши, служившие в царской армии, как они выражаются, «отдавшие лучшие годы своей жизни России». Они с нескрываемым восхищением говорят о росте Красной Армии, ее технической оснащенности, сравнивают с латвийской армией (в ней четыре пехотных дивизии и одна – «техническая»). Средний и младший комсостав вербуются из зажиточных слоев деревни, в первую очередь получивших выкупленные у немецких баронов земли. Латвийская армия на 80 процентов рекрутируется из Латгалии, где на шее крестьян сидел немец-помещик.

С антинемецкими настроениями армии вынуждено считаться правительство: Ульманис в глазах армии прикрывает свою германскую ориентацию. В продолжительных разговорах с нами Мунтерс твердил о необходимости сближения Латвии с СССР, однако, указывая, что это надо делать так, чтобы не «встревожить» Германию, иначе это тяжело отразится на торговле и экономике Латвии. Мунтерс вообще беседовал с нами на самые разнообразные темы, предсказывал скорое окончание войны в Испании, военно-политический провал германской интервенции в Испании, утверждал, что внешняя политика Англии должна принять открыто антияпонский характер, в связи с чем неизбежно сближение Англии с СССР, а, следовательно, – говорил он, – и еще большее сближение Латвии с СССР,

mas pakankamai griežtai. Tačiau vokiečių fašizmo priešininkų atsvara čia yra ne mažesnė. Jiems priklauso žydų nacionalinė mažuma, kuri, suprantama, nieko gero nelaukia iš suartėjimo su fašistine Vokietija ir kurią dabar latviai kiek įmanydami stumia iš administracinio aparato, o vokiečiai stumiami iš prekybos.

Labai svarbu, kad Vokietijai priešingos nuotaikos gana smarkiai vyrauja ir armijoje. Pirmą kartą Baltijos šalyse mes Latvijoje turėjome galimybę susitikti su kariškiais. Vyresnieji karininkai yra latviai, tarnavę caro armijoje, kaip jie patys sako, „atidavę geriausius savo gyvenimo metus Rusijai“. Jie neslėpdami susižavėjimo kalba apie Raudonosios armijos stiprėjimą, jos techninį aprūpinimą, lygina su Latvijos armija (joje keturios pėstininkų divizijos ir viena – „techninė“). Vidurinės ir jaunesniosios grandies karininkai verbuojami iš pasiturinčiai gyvenančių kaimo sluoksnių, pirmiausia iš gavusiųjų išpirktas vokiečių baronų žemes. Latvijos armija 80 nuošimčių yra rekrutai iš Latgalos, kur valstiečiams ant sprando sėdėjo buožė vokiečiai.

Antivokiškų nuotaikų armijoje yra priversta paisyti vyriausybė: Ulmanis nuo armijos slepia savo vokišką orientaciją. Ilguose pokalbiuose su mumis Munteris tvirtino matąs būtinybę Latvijai suartėti su SSRS, tačiau jis nurodė, kad reikia tai daryti taip, kad „neįaudrintų“ Vokietijos, antraip tai sunkiai atsilieps Latvijos prekybai ir ekonomikai. Munteris apskritai kalbėjosi su mumis pačiomis įvairiausiomis temomis, jis mano, kad greitai baigsis karas Ispanijoje, prognozavo karinį ir politinį vokiečių intervencijos Ispanijoje pralaimėjimą, tvirtino, jog Anglijos užsienio politika turi tapti atvira priešinga japoniškai, o dėl to neišvengiamas Anglijos suartėjimas su SSRS, vadinasi, – sakė jis, – ir dar

которой уже не нужно будет оглядываться на Англию и опасаться экономических репрессий Германии. Мунтерс (так же, как и Лозарайтис в Литве) проявлял повышенный интерес к вопросу о строительстве военного флота СССР. Мунтерс ставил вопрос о возможности новой поездки латвийских журналистов в СССР, о приглашении в Латвию делегаций советских писателей, художников, гастролей советских артистов и т.п. Мы уже указывали на те препятствия, которые чинит правительство латышскому Обществу культурной связи с СССР, на то, что продажа советских газет в Латвии запрещена и на другие препятствия культурному сближению обеих стран.

В Латвии продвигать дело усиления нашего культурного, а за ним и политического слияния, конечно, труднее, чем в Эстонии или в Литве. Но все же нас поразила бездеятельность и беспомощность наших полпредских работников. Поверенный в делах СССР Похвалинский, давая нашей делегации установки, как держаться, распространялся, например, о том, как ему трудно было объяснять в Латвии, почему товарищ Сталин принял Мунтерса, как социалдемократы ему будто бы заявляли, что они после этого «не могут говорить с рабочими» (что тут ужасного – мы так и не поняли). Похвалинский называл Мунтерса «немецким шпионом» и явно показал свое собственное непонимание приема Мунтерса в Москве. При беспомощности Похвалинского первую роль в полпредстве пытается играть военный атташе Глинский, производящий впечатление очень несерьезного человека. Каждый из них выдвигает против другого обвинение в том, что ему срывают работу. Нам рассказывали, что не так давно в полпредстве была большая склока по такому вопросу: кто в отсутствии жены полпреда должен фигурировать на приемах в качестве «первой дамы полпредства» – жена военного атташе или жена

didesnis Latvijas suartējimas su SSRS, kuriai jau neberekis gręžiotis į Angliją ir baimintis Vokietijos ekonominių represijų. Munteris (kaip ir Lozaraitis Lietuvoje) ypač domėjosi SSRS karinio laivyno statyba. Munteris iškėlė klausimą apie galimybę surengti naują latvių žurnalistų išvyką į SSRS, apie sovietų rašytojų, dailininkų delegacijų kvietimą į Latviją, sovietų artistų gastroles ir t. t. Mes jau nurodėme tas kliūtis, kurias spendžia vyriausybė Latvijos visuomenei mezgant kultūrinius ryšius su SSRS, tai, kad sovietinių laikraščių prekyba Latvijoje uždrausta, bei kitas kliūtis abiem šalims kultūriškai suartėti.

Dirbti mūsų kultūrinės ir politinės įtakos stiprinimo darbą Latvijoje, žinoma, sunkiau negu Estijoje arba Lietuvoje. Tačiau mus vis dėlto pribloškė mūsų pasiuntinybės darbuotojų neveiklumas ir bejėgiškumas. SSRS reikalų patikėtinis Pochvalinskis, pateikdamas mūsų delegacijai nurodymus, kaip elgtis, postringavo, pavyzdžiui, apie tai, kaip jam buvo sunku paaiškinti Latvijoje, kodėl draugas Stalinas priėmė Munterį, nors socialdemokratai jam neva kalbėjo, kad jie po to „negali kalbėtis su darbininkais“ (kas čia taip baisu – mes taip ir nesupratome). Pochvalinskis vadino Munterį „vokiečių šnipu“ ir aiškiai parodė, kad pats nesupranta, kodėl Munteris buvo priimtas Maskvoje. Greta bejėgio Pochvalinskio svarbiausią vaidmenį pasiuntinybėje mėgina prisimti karinis atašė Glinskis, kuris sudaro labai nerimto žmogaus įspūdį. Abu švaistosi kaltinimais vienas kitam, neva vienas kitam trukdo dirbti. Mums pasakojo, kad ne taip seniai pasiuntinybėje kilo didelis skandalas tokiu klausimu: kas, kai nedalyvauja įgaliootojo atstovo žmona, turi atstovauti priėmimuose kaip „pirmoji

первого секретаря. Для сопровождения делегации полпредство прикомандировало к нам корреспондента ТАСС в Риге Витина. Скоро выяснилось, что он по-русски говорит хуже, чем сопровождавшие нас латышские чиновники министерства и латышские журналисты: те его поправляют, когда он коверкает русский язык. (Кроме того, когда мы пришли на прием к Мунтерсу, последний в демонстративной форме отказался его принять вместе с нами.) От дальнейших услуг корреспондента ТАСС мы отказались. Наше впечатление таково, что надо навести порядок в рижском полпредстве.

В Литве из всех Прибалтийских стран нам оказали наиболее дружеский прием. Представители правительства относились к нам сдержанно. Лазорайтис в официальной речи подчеркивал «особые пути» Литвы и «самостоятельность» ее режима. Но зато чиновники его же министерства, редакторы фашизированных газет, не говоря уже о журналистах, писателях и т.д., открыто демонстрировали свои симпатии к СССР.

Положение в Литве даже еще тяжелее, чем в Эстонии: хроническая безработица, увеличение числа безземельных крестьян на почве продолжающегося деления деревень на хутора, рост нового помещика и кулака (предельный размер земельных владений увеличен с 80 га, установленных «аграрной реформой», до 150 га); безработица среди интеллигенции, закрытие профсоюзов и их фашизация, правительственный контроль даже над кулацкими кооперативами, жестокие репрессии по отношению к рабочим. Влияния СССР правительство боится, но сдерживать народные симпатии к Советскому Союзу оно не может.

В Литве все, кто может, информируется о событиях, слушая советское радио. «Песня о родине» – одна из самых популярных песен в стране; ее в Каунасе распевают на

dama" – karinio atašė ar pirmojo sekretoriaus žmona. Delegacijai palydėti pasiuntinybė atsiuntė mums TASS'o korespondentą Rygoje Vitiną. Netrukus paaiškėjo, kad jis rusiškai kalba prasčiau negu mus lydintys latvių ministerijos valdininkai ir latvių žurnalistai: tie jį nuolat taiso, kai jis darko rusų kalbą. (Be to, kai mes atvykome į priėmimą pas Munterį, pastarasis demonstratyviai atsisakė priimti mus kartu su juo.) Tolesnių TASS'o korespondento paslaugų mes atsisakėme. Mums susidarė įspūdis, kad reikia įvesti tvarką Rygos pasiuntinybėje.

Lietuvoje iš visų Baltijos šalių mums buvo surengtas pats draugiškiausias sutikimas. Vyriausybės atstovai mūsų atžvilgiu laikėsi santūriai. Lozoraitis oficialioje kalboje pabrėžė Lietuvos „ypatingus kelius“ ir jos režimo „savarankiškumą“. Tačiau jo paties ministerijos valdininkai, fašizuotų laikraščių redaktoriai, nekalbant jau apie žurnalistus, rašytojus ir t. t., atvirai demonstravo savo simpatijas SSRS.

Padėtis Lietuvoje dargi sunkesnė negu Estijoje: chroniškas nedarbas, daugėja žemės neturinčių valstiečių, nes kaimai toliau dalijami į vienkiemius, įsitvirtina naujasis buožė (ribinis valdomų žemių plotas nuo 80 hektarų, kuriuos nustatė „agrarinė reforma“, padidintas iki 150 hektarų); klesti inteligentijos nedarbas, uždarytos bei fašizuotos profesinės sąjungos, vyriausybė kontroliuoja net buožinius kooperatyvus, darbininkai patiria negailestingas represijas. Vyriausybė baiminasi SSRS įtakos, bet sulaukyti liaudies simpatijų Sovietų Sąjungai ji neturi galios.

Lietuvoje visi, kas tik gali, stengiasi būti informuoti apie įvykius klausydamiesi sovietinio radijo, „Daina apie tėvynę“ – viena iš pačių populiariausių dainų šalyje; ją Kauno gatvėse

улицах дети. Впрочем, и журналисты фашизированной печати пели в нашу честь на улицах Каунаса: «Нас в бой поведет Ворошилов, товарищ, боец, командир», – и это в присутствии представителей министерства иностранных дел. Витрины книжных магазинов уставлены советскими книгами (к ввозу разрешаются, однако, не все). В Каунасе «Известия» расходятся в количестве 1.500 экз. ежедневно; их выпускают в продажу только на третий день. Журналисты нам откровенно объясняли, что если бы «Известия» поступали в продажу в тот же день (при доставке на самолетах), «тираж местных газет упал бы очень сильно». «Правда» к продаже воспрещена. Насчет этого мы иронизировали в разговоре с Лазорайтисом. Он ссылаясь на то, что разрешение на продажу «Правды» было бы истолковано, как «куступка некоторым политическим элементам внутри страны» и неуверенно обещал «заняться этим вопросом».

У Литвы сейчас два конфликта с Германией из-за Мемеля (Клайпеды) и с Польшей из-за Вильно. В речах литовцы всячески провозглашают Вильно своей столицей, а Каунас столицей временной. В частных разговорах журналисты нам рассказывали, что виленский вопрос нужен лишь для «поддержания национального духа». Практически же нынешнее правительство на Вильно поставило крест и на закрытых заседаниях парламентских комиссий заявляло, что возвращение Вильно означало бы для Литвы «опасность» – непосредственную границу с СССР.

Наша делегация посетила Мемель (Клайпеду). Из того, что там мы увидели и услышали, мы вынесли впечатление, что город и область минированы германскими фашистами, которые могут в подходящий международный момент забрать Мемель в свои руки в течение пары часов. Литовские власти в Мемеле чувствуют себя более чем

traukia net vaikai. Beje, ir fašizuotos spaudos žurnalistai Kauno gatvėse dainavo mūsų garbei: „Mus į mūsų ves Vorošilovas, bičiulis, vadas, karys) – ir tai buvo atliekama girdint Užsienio reikalų ministerijos atstovams. Knygynų vitrinose užstatytos sovietinėmis knygomis (tačiau įvežti jas leidžiama vis dėlto ne visas). Kaune laikraštis „Izvestija“ išplatinamas 1500 egzempliorių tiražu kasdien; jais pradedama prekiauti tik trečią dieną. Žurnalistai mums atvirai aiškino, kad jeigu laikraščiu „Izvestija“ būtų pradedama prekiauti tą pačią dieną (pristatant lėktuvais), „vietos laikraščių tiražas sumažėtų labai smarkiai“. Prekiauti „Pravda“ buvo draudžiama. Dėl to mes ironizavome kalbėdamiesi su Lozoraičiu. Jis nurodė, kad leidimas pardavinėti „Pravdą“ būtų aiškinamas kaip „nuolaidžiavimas kai kuriems politiniams elementams šalyje“ ir neįtikinamai žadėjo „užsiimti šiuo klausimu“.

Lietuva dabar turi du konfliktus – su Vokietija dėl Klaipėdos ir su Lenkija dėl Vilniaus. Kalbėdami lietuviai visokeriopai skelbia Vilnių savo sostine, o Kauną – laikinąją sostinę. Per privačius pokalbius žurnalistai mums pasakojo, kad Vilniaus klausimas reikalingas tik „nacionalinei dvasiai palaikyti“. Iš tiesų dabartinė vyriausybė dėl Vilniaus pastatė kryžių ir uždaruose parlamentinių komisijų posėdžiuose aiškino, kad Vilniaus sugrąžinimas reikštų Lietuvai „pavojų“ – tiesioginę sieną su SSRS.

Mūsų delegacija aplankė Klaipėdą. Iš to, ką mes tenai pamatėme ir išgirdome, susidarėme įspūdį, kad miestas ir sritis yra užminuoti vokiečių fašistų, kurie gali, susidarius palankiai tarptautinei situacijai, užgrobti Klaipėdą per porą valandų. Lietuvos valdžia Klaipėdoje jaučiasi labiau negu netvirtai. Gubernatoriaus pavaduotojas pareiškė, kad jis bijo pradėti

неуверенно. Заместитель губернатора заявляет, что он боится вести сколько-нибудь серьезные разговоры по телефону с советским консулом, потому что эти разговоры фиксируются на звуковую ленту и передаются в Гестапо. В мемельской «автономной полиции» была недавно раскрыта немецкая шпионско-диверсионная организация. Литовские чиновники нас предупреждали о том, что надо быть осторожными в гостинице, где, мол, в комнатах немецкой разведкой установлены микрофоны. На наши вопросы, почему бы не снять микрофоны и не послать немецких агентов за решетку, литовские власти разводили руками и ссылались на опасность «международных осложнений».

Немудрено, что литовцы в Мемеле и в области (в городе их одна четверть населения, в области – меньше половины) прямо говорят: нас некому защитить от Германии, кроме как СССР. Главный инженер мемельского порта (порт управляется смешанной комиссией с участием представителя Лиги наций), показывая нам порт, говорил, что Мемель технически великолепно подошел бы в качестве базы для советских подводных лодок. «Мы бы на это пошли, – говорил он, – чтобы заставить немцев вести себя прилично».

В Литве с нами встречались представители армии; была даже устроена специальная встреча члена нашей делегации – представителя газеты «Красная звезда» майора Петрова с литовскими военными. Литовские журналисты и в особенности писатели очень просили снабжать их советскими книгами, которые здесь также стоят непомерно дорого, высылать им советские газеты. По-видимому, ВОКС этим делом мало занимается. Писатели, журналисты, артисты и т.д. всячески приглашали в Литву советских писателей, артистов, художников, советские выставки и т.д.

kokius nors rimtus pokalbius telefonu su sovietų konsulu, nes šie pokalbiai fiksuojami garsajuostėje ir perduodami gestapui. Klaipėdos „autonominėje policijoje“ neseniai buvo atskleista vokiečių žvalgų ir diversantų organizacija. Lietuvių valdininkai mus perspėjo, kad reikia būti atsargiems viešbutyje, kur neva kambariuose vokiečių žvalgyba įmontavo mikrofonus. Į mūsų klausimus, kodėl nepašalinus mikrofonų ir nepasiuntus vokiečių agentų už grotų, lietuvių valdžia skėsčiojo rankomis ir užsiminė apie galimą „tarptautinių santykių apsunkinimą“.

Nenuostabu, kad lietuviai Klaipėdoje ir srityje (mieste jų yra ketvirtis gyventojų, srityje – mažiau kaip pusė) tiesiai sako: mūsų niekas negali apginti nuo Vokietijos, išskyrus SSRS. Vyriausiasis Klaipėdos uosto inžinierius (uostą valdo mišri komisija dalyvaujant Tautų Lygos atstovams), aprodydamas mums uostą, kalbėjo, kad Klaipėda techniniu požiūriu puikiai tiktų įkurti sovietų povandeninių laivų bazę. „Mes su tuo sutiktume, – sakė jis, – kad priverstume vokiečius elgtis padoriai.“

Lietuvoje su mumis susitiko armijos atstovai; buvo net surengtas specialus mūsų delegacijos nario – laikraščio „Krasnaja zvezda“ atstovo majoro Petrovo – susitikimas su lietuvių kariškiais. Lietuvių žurnalistai ir ypač rašytojai labai prašė tiekti jiems sovietines knygas, kurios čia taip pat kainuoja nepakeliamai daug, siųsti jiems sovietinius laikraščius. Matyt, VOKS tuo mažai užsiima. Rašytojai, žurnalistai, artistai ir t. t. visokeriopaί kvietė atvykti į Lietuvą sovietinius rašytojus, artistus, dailininkus, rengti sovietines parodas ir t. t.

Наше общее впечатление: несмотря на готовность фашистских правительств Прибалтийских стран в случае войны предоставить границы в кредит германским агрессорам, широкие массы во всех странах (в меньшей мере – в Финляндии) боятся германской угрозы и тяготеют к СССР. Прежний лозунг, который прививала массам буржуазия: «За независимость нашей страны и потому – против СССР, угрожающего этой независимости», теперь, перед угрозой со стороны германского фашизма, оборачивается в сознании широких масс иначе: «За независимость и потому – за сближение, союз с СССР, а то и присоединение к СССР».

Вопрос, – пойдут ли за германским фашизмом Прибалтийские страны в случае войны – будет решаться, конечно, массами. В этом отношении обстановка для нас, по крайней мере в трех из Прибалтийских стран, благоприятная. Необходимо усилить работу по усилению культурного и политического влияния СССР в этих странах.

Председатель делегации советских журналистов

(Б. Михайлов)

Подпись

Mūsų bendras įspūdis: nors Baltijos šalių fašistinės vyriausybės yra pasirengusios karo atveju suteikti savo sienas į kreditą vokiečių agresoriams, plačiosios masės visose šalyse (mažiausiai – Suomijoje) bijo vokiečių keliamos grėsmės ir linksta prie SSRS. Ankstesnis šūkis, kurį minioms diegė buržuazija: „Už mūsų šalies nepriklausomybę ir todėl – prieš SSRS, grasinančiai šiai nepriklausomybei“, dabar, vokiečių fašizmo akivaizdoje, plačiųjų masių sąmonėje virsta kitu šūkiu: „Už nepriklausomybę ir todėl – už suartėjimą, sąjungą su SSRS ar net prisijungimą prie SSRS.“

Klausimą, ar karo atveju Baltijos šalys seks paskui vokiečių fašizmą, spręs, be abejo, minios. Šiuo požiūriu padėtis mums, bent trijose Baltijos šalyse, yra palanki. Būtina sustiprinti kultūrinės bei politinės SSRS įtakos šiose šalyse didinimo darbą.

Sovietų žurnalistų delegacijos pirmininkas

(B. Michailovas)

Parašas

SSRS spaudos atstovai su Lietuvos žurnalistų grupe Karo muziejaus sodelyje po vėliavos nuleidimo apeigų. Iš dešinės į kairę: „Eltos“ VIS biuro vedėjas poetas [Jonas] **Graičiūnas**, SSRS užsienio reikalų komisariato spaudos skyriaus atstovas p. [Aleksandras] **Stupak**, „Kuntaplio“ redaktorius poetas [Teofilis] **Tilytis**, TASS'o atstovas p. [Lazeris] **Berioznov**, „Lietuvos žinių“ redaktorius **J(onas) Kardelis**, „Krasnaja zvezda“ redaktorius p. [Povilas] **Petrov**, „Eltos“ VIS redaktorius p. **Damašius**, Leningrado spaudos atstovas poetas p. [Nikolajus] **Tichonov**, dailininkas p. [Stepas] **Žukas**, SSRS spaudos atstovų vadas „Pravdos“ redaktorius p. [Borisas] **Michailov**, „Lietuvos žinių“ redaktorius poetas [Jonas] **Šimkus**, „T. Ū.“ redaktorius p. **Urbonavičius**, „Izvestijų“ atstovas rašytojas p. [Vsevolodas] **Ivanov**, rašytojas p. [Jonas] **Marcinkevičius**, Lietuvos žurnalistų sąjungos valdybos narys, „Jaun. Žin.“ atstovas Lietuvoje [Justas] **Paleckis**.

Lietuvos žinios, 1937 08 06

Sovietų spaudos atstovai

Visi piešiniai dail. Zuko.

„Izviestijų“ atstovas rašytojas Vsevolodas Ivanovas.

SSSR spaudos atstovų delegacijos vadas „Pravdos“ red. p. Michailovs

„Tasso“ atstovas p. Beriozovas.

„Krasnaja Zvezda“ atstovas p. Petrovas.

Leningrado spaudos atstovas Tichonovas.

SSSR užsienių komisariato spaudos skyriaus atstovas p. Stupakas.

Lietuvos žinios. 1937 08 07

**VISIT OF THE SOVIET UNION JOURNALISTS' DELEGATION TO FINLAND
AND THE BALTIC COUNTRIES IN 1937: THE REPORT OF THE LEADER
OF THE DELEGATION, BORIS MICHAÏLOV, TO STALIN AND MOLOTOV**

Zenonas Butkus, Magnus Ilmjärvi

S u m m a r y

The article presents the leader's of the USSR journalists' delegation, Michailov's, report to Stalin and Molotov on the July 19 – August 10, 1937 visit to Finland, Estonia, Latvia and Lithuania, which was found in the Russian State Archive for Social and Political History, Molotov's Stock (f. 82, i. 2, r. 1020, p. 4–16). The document presented might seem to be complete propaganda, bloated with class struggle, and in general full of Marxist clichés. It is, however, an authentic testimony of the attitude formed by those in the highest circles of Soviet authorities towards the Baltic countries. The attitude became of high importance to those countries' fate in just a few years. Soviet clichés notwithstanding, the document also reflects the internal and international situation of the countries. The visit itself was not just an ordinary fact of cultural ties but an action motivated by international political considerations, which has not been addressed in historical works yet.

The aim of the visit of the delegation under the lead of Michailov was to collect information about the Baltic countries, which was outside the reach through normal diplomatic channels. First of all an attempt was made to perceive the mood of the population and to foresee any possible changes in the course of a potential war. There was also a goal to shift the attitude in favour of the Soviet Union. An

attempt was made to show that the ongoing repressions did not hinder its active foreign policy, and did not prevent it from having close relations with the neighbouring countries. This visit, to a certain extent, could also have been a demonstration against Germany – an attempt was made to make it understand that the Soviets were influential in the Baltic region, and therefore, the expansionary politics had to be done in coordination with them.

The USSR journalists were favourably welcomed in the Baltic countries. They were received by the official representatives of the authorities, and by social and cultural organizations. The report as a historical source is supplemented by the memoirs of the member of the Soviet delegation Tichonov, published in 1964. Both sources as well as the press reports indicate that the welcome of the delegation was the warmest in Lithuania – a large part of its politicians as well as influential intellectuals still believed that Moscow would help Lithuania to regain Vilnius and retain Klaipėda. Left wing intellectuals of the Baltic countries, among whom it is already possible to notice Justas Paleckis and Johannes Vares-Barbarus, leaders-to-be of the puppet governments of the 1940 occupation in Lithuania and Estonia, actively adjoined the delegations. This fact alone already testifies the after-effects of the visit.

Parengta skelbti 2010 04 16